

Virág Ádám

Keresztény roma szakkollégisták iskolai mobilitás vizsgálata

A mobilitás vizsgálatok az utóbbi évtizedekben a társadalomtudományi kutatók érdeklődésének homlokterébe tartoztak. A magyar társadalom működésére vonatkozó mobilitáskutatások elméletei mellett empirikus adatfelvételekből nyert eredmények széles spektrumát találjuk különböző hazai és nemzetközi szakirodalmakban. A magyar társadalom mobilitására vonatkozó vizsgálatok jellemzően a foglalkozási státuszban bekövetkezett mérésekre koncentráltak/koncentrálódnak. Az iskolai végzettségre és az általa szerzett képességekre, kompetenciákra egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek, hiszen ezek együttese a munkaerőpiacon betöltött pozíciók *(ezáltal a társadalmi státusznak)* alapjául szolgálnak. A roma/cigány kisebbség iskolai végzettségéről szóló adatok bizonyítják, hogy szinte minden iskolafokozaton emelkedett a roma/cigány tanulók száma (Forray 2013; Kertesi 2005). A roma/cigány kisebbség iskolázottsági mutatói nem érik el a többségi társadalom végzettségi szintjét. Az iskolai egyenlőtlenségek hatása negatív irányba befolyásolja a társadalmi mobilitás megvalósulásának mértékét (Bukodi 1998, Ferge 1972). A társadalmi integráció az iskolai végzettség emelkedésével azonban hozzájárulhatna az egyének mobilizációjához.

A téma aktualitását adja, hogy Európában egyedülálló módon létrejött roma szakkollégiumi hálózat kevésbé kutatott terület a hazai társadalomtudományban. A keresztény roma szakkollégiumok küldetésnyilatkozatában alapvető célként szerepel a keresztény értékrendű, társadalmi párbeszédet folytatni kívánó roma/cigány értelmiség formálása. Országosan 2011 óta működnek keresztény roma szakkollégiumok, Budapesten, Debrecenben, Szegeden, Miskolcon és Nyíregyházán. A szakkollégiumok fenntartását a történelmi egyházak vállalták fel, így a Magyarországi Református Egyház, a Magyarországi Evangélikus Egyház, a Magyar Görögkatolikus Egyház, a Római Katolikus Egyház részéről pedig a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya.

Munkám elméleti részét képezi a vizsgálatom szempontjából nélkülözhetetlen alapfogalmak tisztázása. A mobilitás kutatás módszertanát alapul véve egyszerű mobilitási táblákat használok. Kutatásom célja annak feltérképezése volt, hogy a keresztény roma szakkollégiumok roma/cigány származású hallgatói – leendő cigány/roma értelmiségiek – származásukat tekintve milyen szociokulturális csoportokhoz tartoznak; valamint annak feltárása, hogy továbbtanulásukat milyen külső és belső tényezők motiválták. Kutatásomba azt a 71 roma/cigány származású hallgatót vontam be, akik a szakkollégiumba való jelentkezéskor cigánynak/romának vallották magukat. A szakkollégiumi hallgatókról kapott általános adatok bemutatása során kitérek a szakkollégiumi hallgatók családi hátterére, a szülők származására, a testvérek számára, a testvérek iskolai végzettségére, és a nagyszülők iskolázottságára. A szülők intragernerációs mobilitását vizsgálva az anyák és apák továbbtanulásának időpontját is mértem. A középiskolai és felsőfokú tanulmányok közötti eltelt évek száma mellett a továbbtanulási hajlandóságot befolyásoló tényezőket is vizsgáltam. Végül a kutatásba bevont roma/cigány származású szakkollégiumi hallgatók társadalmi helyzetének meghatározásához három csoportot hoztam létre.

Megjegyzés [SP1]: Mi az hogy egyszerű?
Minden adat hiányzik a kutatás módszerével kapcsolatban. Semmi nem szerepel a kérdések összeállításáról, a célcsoport kiválasztásáról, reprezentativitásáról.

Megjegyzés [SP2]: Mi alapján hozta létre a csoportokat?

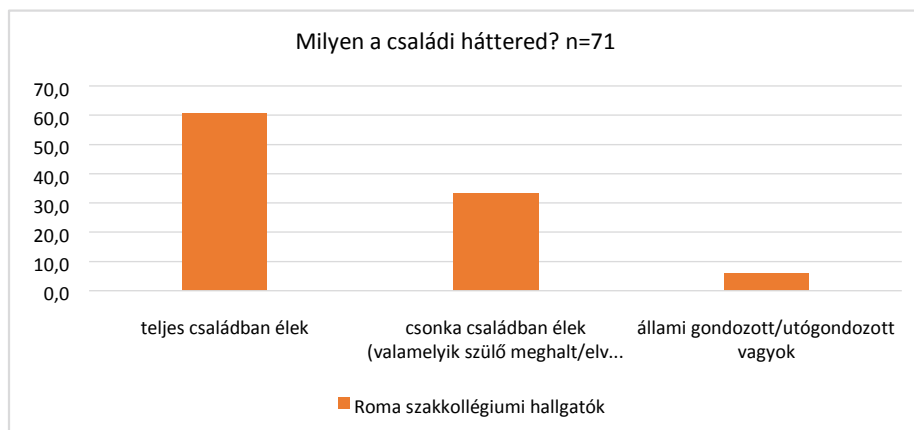
A társadalmi mobilitás alapfogalmai és a reziliencia

Az egyének társadalmi és gazdasági pozíciójának vizsgálatához néhány alapfogalmat **szükséges definiálni**. A társadalmi-gazdasági hierarchiában történő le- és felfelé való mozgást vertikális mobilitásnak nevezzük. A társadalmi mobilitás vizsgálatát kétféle módon tanulmányozhatjuk, az egyének saját életpályáján belüli mozgást nemzedéken belüli, tehát intragenerációs mobilitásnak nevezzük. A másik típus a nemzedékek közötti, tehát az intergenerációs mobilitás, amikor is a gyermek a szülőkhöz viszonyított helyzetváltozását vizsgáljuk (Andorka 2006; Giddens 2008). A klasszikus szociológiai mobilitás kutatások legfőképp a foglalkoztatási szintek vizsgálatával foglalkoznak. A módszerek később kiegészültek több társadalmi dimenzió vizsgálatával is, mint például az anyagi helyzet, a műveltség és a lakóhely (Róbert 1986). A kapott adatok által státuszindex- mutató számítható, ami azt jelöli, hogy az egyén származása és az általa elért pozíció milyen arányban van egymással. A korábbi vizsgálatok azt igazolják, hogy a társadalmi mobilitás legerősebb befolyásolási tényezője az iskolai végzettség (Róbert 2001). A mobilitási csatorna fogalma alatt a korábbi társadalmi helyzet és a jelenlegi társadalmi helyzet származásból következő elmozdulásait értjük. A legszélesebb mobilitási csatornába sorolhatjuk a munkamegosztási csatornát a hazai társadalomban. Az anyagi mobilitási csatorna keskenyebb a magyar társadalomban, amibe a fogyasztási életszínvonal és a lakáskörülmények is beletartoznak. A hazai neves mobilitás kutató a legkeskenyebb mobilitási csatornába sorolja a kulturális szférát. Ide tartoznak a különböző kulturális viselkedésformák, az olvasás, színházba járás (Róbert 1987). A mobilitási alapfogalmak mellett röviden összegzem a rezilienciával kapcsolatos megállapításokat is. A fogalmat nemzetközi szinten gyakran alkalmazzák, a hazai kutatásokban pedig egyre elterjedtebb. Reziliencia alatt azokat a személyeket értjük, akik a többszörös hátrányok ellenére sikereket érnek el pl. az iskolai pályafutásuk során. Alapesetben a kutatások azt igazolják, hogy a sikeres tanulmányok esélyére negatívan hat a kedvezőtlen társadalmi háttér. A reziliens személyek definiálásakor a „rugalmas”, sebezhetetlen és nagyfokú ellenálló képességgel rendelkezőket értjük (Ceglédi 2012).

Megjegyzés [SP3]: Igazából nem értem, hogy mi a cél az alapfogalmak „definiálásával”, ami nem is definiálás a munkában, inkább csak általános ismeretek közlése az adott témával kapcsolatban.

A hallgatókra vonatkozó általános adatok

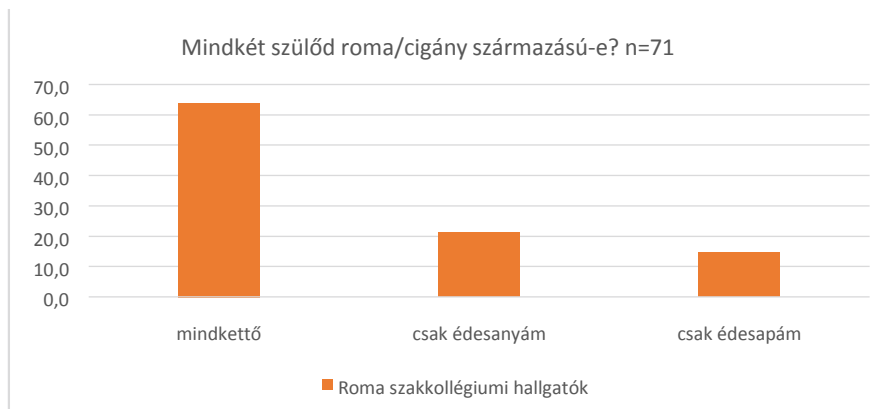
A megkérdezett 71 hallgató közül a fiúk és a lányok aránya közel egyenlő. A főiskolákon és egyetemeken tanuló hallgatók különböző szakterületen tanulnak. A családi háttért megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a megkérdezett szakkollégiumi hallgatók többsége (60,9 %) teljes családban él. A második kategóriába sorolták magukat azok, akik csonka családban (33,3 %) élnek (valamelyik szülő meghalt/elváltak). Magas az állami gondozott/utógondozott szakkollégiumi hallgatók aránya (5,8 %) a teljes mintán belül. Ha az összes megkérdezett szakkollégiumi hallgatót nézzük, a hiányos családban élők száma (árvakkal, állami gondozottakkal együtt) megközelíti a teljes családban élők arányát. (1. ábra)

1. ábra A roma/cigány származású szakkollégiumi hallgatók családi háttere Forrás: saját szerkesztés, a kutatás során nyert adatokat felhasználva

A szakkollégiumi hallgatók döntő többségének mindkét szülője roma/cigány származású (63,9 %). Akiknek csak az egyik szülője roma/cigány származású, köztük csak az édesanya (21,3 %) csak az édesapa (14,8 %) közti különbség figyelhető meg. A szakkollégiumi hallgatók, származásukat tekintve többségükben teljes roma/cigány szülőktől származnak, míg egy másik részüknek csak egyik szülő *(jellemzően az anya)* roma/cigány származású. (2. ábra)

Megjegyzés [SP4]: Mi alapján? Hogyan állapítottuk meg, hogy roma/cigány származású-e a szülő?

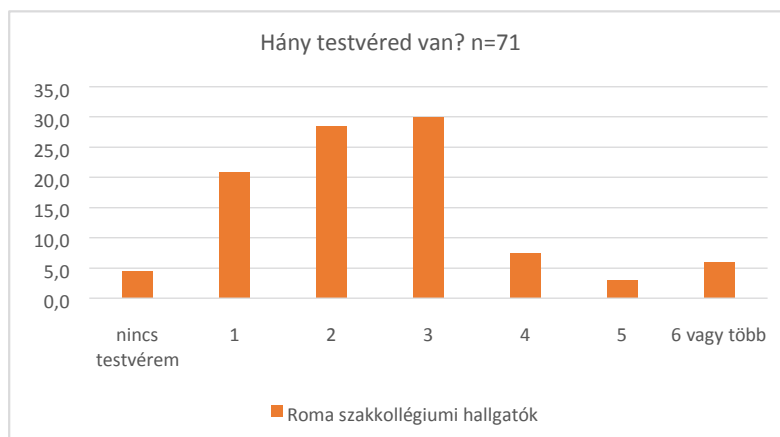

2. ábra A roma/cigány származású szakkollégiumi hallgatók szüleinek származása Forrás: saját szerkesztés, a kutatásból nyert adatokat felhasználva

A testvérekre vonatkozó adatoknál azt mondhatjuk el, hogy a szakkollégiumi hallgatók közt nagyon kevés azok aránya, akinek ne lenne legalább egy testvére. A legtöbbjüknek három testvére van, de jelentős azok aránya is, akiknek két testvérük van. A testvérek száma hatással lehet a tanítatás költségeinek szempontjából, mivel több gyermek tanítatása jelentősen megnehezítheti a családi költségvetést. (3. ábra) A testvérek iskolai végzettségét tekintve a legtöbbjüknek gimnáziumi érettségi bizonyítványa van, ugyanakkor az egyetemi diploma is jelentős arányt képvisel. Az ebben a kategóriában megjelenő arány már a mobilitás jeleiről tanúskodik a mintában. Feltételezhetjük, hogy a szakkollégiumi hallgatók szüleinek az iskolázatással és tanítatással járó többletkiadásaik jelentős hányadot képviselnek a családi kiadásokban. (3. ábra)

Megjegyzés [SP5]: gépelési hiba

Megjegyzés [SP6]: Miért tételezünk fel egy empirikus kutatásban ilyet? Ha meg feltételezzük, hogyan bizonyítjuk?

3. ábra A roma/cigány származású szakkollégiumi hallgatók testvéreinek száma Forrás: saját szerkesztés, a kutatásból nyert adatokat felhasználva

4. ábra A roma/cigány származású szakkollégiumi hallgatók testvéreinek iskolai végzettsége Forrás: saját szerkesztés, a kutatásból nyert adatokat felhasználva

A család iskolázottsági mutatóinak feltérképezését a nagyszülők iskolai végzettségével kezdtem. Arra kértem a válaszadókat, hogy jelöljék be azt a kategóriát, mely valamelyik nagyszülő legmagasabb iskolai végzettségét jellemzi. A diagram szemléletesen ábrázolja, hogy kiugróan magas az alapfokú (37,3 %) vagy annál is alacsonyabb (27,1 %) iskolai végzettségűek aránya. (5. ábra)

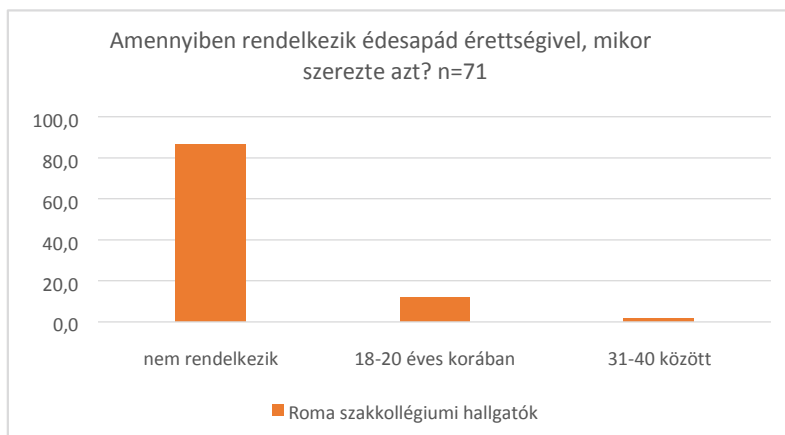

5. ábra A roma/cigány szakkollégiumi hallgatók nagyszüleinek iskolai végzettsége Forrás: saját szerkesztés, a kutatásból nyert adatokat felhasználva

A szakkollégiumi hallgatók szüleinek iskolai végzettségére jellemző, hogy az édesanyák 80,0 %-ának, míg az édesapák 86,4 %-ának nincs érettségije. A felsőfokú iskolai végzettségre vonatkozó adatok még rosszabb eredményekről árulkodnak, míg az édesanyák 90,6 %-a nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel, addig az édesapák 95,3 %-a. Egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a szakkollégiumi hallgatók szinte mindegyike első generációs értelmiségi lesz. Ha az oktatási mobilitásban bekövetkezett változásokat vesszük

Megjegyzés [SP7]: Azért itt érdekes lenne látni a teljes populáció adatait is. Szerintem az sem sokkal jobb. A nagyszülő a IIVH előtt születetteket jelenti?

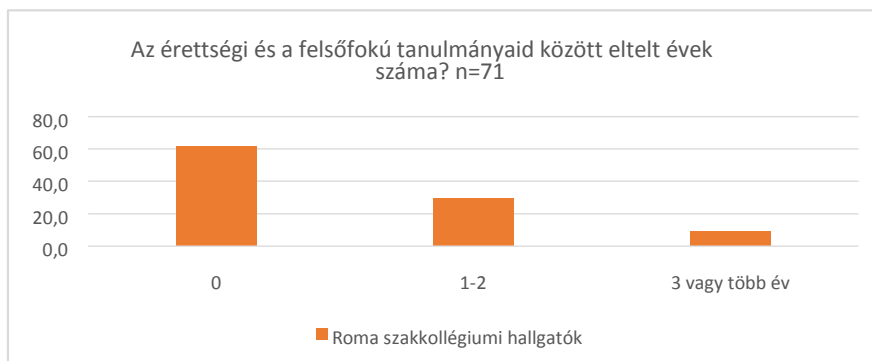
figyelembe, azt állapíthatjuk meg, hogy a szülők tekintetében csak minimális intragenerációs mobilitásról beszélhetünk. A két nem közti továbbtanulási hajlandóság az anyáknál valamelyest erősebben jelen van, hiszen az adatok azt mutatják, hogy a továbbtanulási hajlandóság az anyákat jobban jellemzi. Az anyák 4,6 %-a szerzett érettségi bizonyítványt 31-40 éves kora között, míg az édesapáknál ugyan ebben a kategóriában csupán 1,5 % szerzett érettségit. (6. ábra)

Megjegyzés [SP8]: Az anyákról beszél, mégis az apák diagramját teszi a szövegbe. Miért? Rádásul az érettségi szerzése idején az életkorról a szövegben nem is szól.

6. ábra: A roma/cigány származású szakkollégiumi hallgatók édesapáinak intragenerációs mobilitás mintázata Forrás: saját szerkesztés, a kutatásból nyert adatokat felhasználva

Az érettségi és a felsőfokú tanulmányok között eltelt évek számának elemzésekor azt láthatjuk, hogy a szakkollégiumi hallgatók többsége (61,5 %-a) az érettségi megszerzését követően elkezdte felsőoktatási tanulmányait. Jelentős azonban azok aránya (29,2 %), akik egy vagy két év elteltével kezdik meg, illetve a hallgatók közel 10 %-a három vagy több év elteltével kezdi meg felsőoktatási tanulmányait. (7. ábra)

Megjegyzés [SP9]: Ebből mit tudtunk meg?

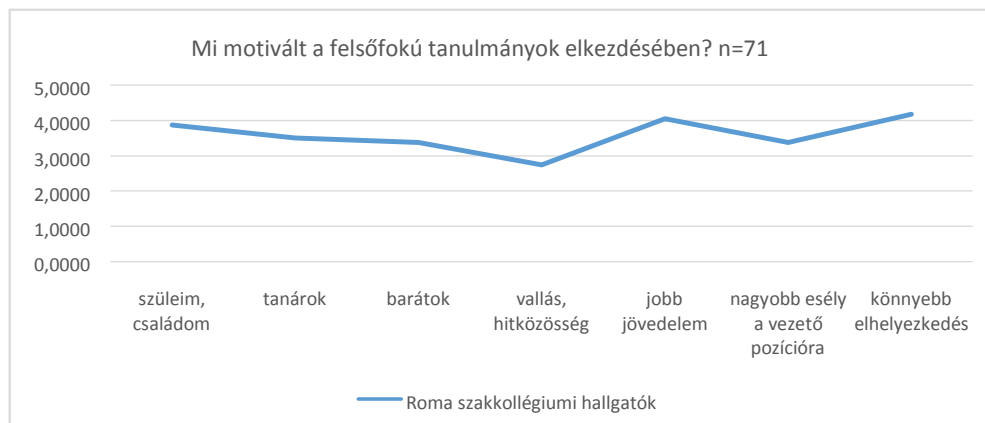
7. ábra: A roma/cigány származású szakkollégiumi hallgatók érettségijének és felsőfokú tanulmányai elkezdése között eltelt idő Forrás: saját szerkesztés, a kutatásból nyert adatokat felhasználva

Ebből következően érdemesnek tartom vizsgálni azt is, hogy mi motiválja a hallgatókat a felsőoktatásba történő belépésre. Arra kértem őket, hogy egy 5 fokozatú Likert-skálán jelöljék be, hogy a következő tényezők mennyire motiválták a továbbtanulásra. A könnyebb elhelyezkedés és a jobb jövedelem a két leginkább fontos tényező számukra. Jelentős még a

Megjegyzés [SP10]: Itt is jó lett volna kicsit többet hallani a módszertanról és annak validálásáról.

szülők, család motivációs ereje is. A válaszadók a legkevésbé a vallás és a hitközösség szerepét említették a továbbtanulási ösztönzők között. (8. ábra)

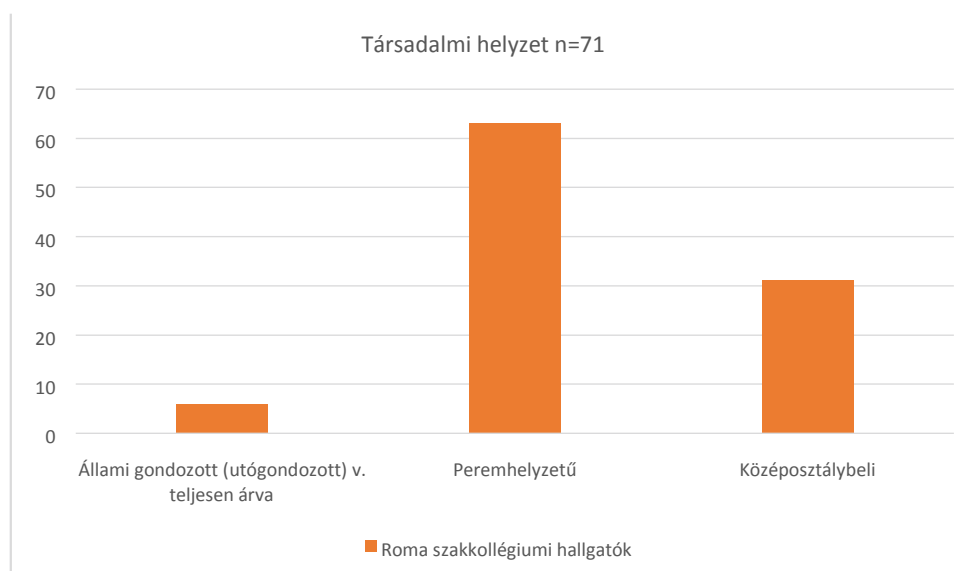
Megjegyzés [SP11]: Mit jelent a hitközösség? Miben tér el a vallástól?

8. ábra: A roma/cigány származású szakkollégiumi hallgatók tanulási motivációja
Forrás: saját szerkesztés, a kutatásból nyert adatokat felhasználva

A hallgatók társadalmi helyzetére vonatkozóan három kategóriát hoztunk létre. A legtöbb peremhelyzetű (63,2 %) családokban élnek. Azokat a hallgatókat soroltuk ide, akiknek mindkét szülője munkanélküli, illetve a szülők csak általános iskolai végzettséggel rendelkeznek. Állami gondozott (utógondozott) vagy teljesen árva kategóriába (5,8 %) soroltuk azokat a hallgatókat, akinek már nem élnek a szülei, vagy lemondtak róluk. Középosztálybeli kategóriába soroltuk (31 %) azokat, akiknek középiskolai vagy felsőfokú végzettséggel rendelkező szülei vannak, illetve mindkét szülő munkaviszonnyal rendelkezik. (9. ábra)

Megjegyzés [SP12]: Állami gondozott nem lehet „középosztálybeli”? A felosztás a hallgatókra, vagy a hallgatók családjára vonatkozik? Ezt a részt teljesen át kell dolgozni, nem világos, hogy mit akar vele állítani a szerző.

9. ábra: A roma/cigány származású szakkollégiumi hallgatók társadalmi helyzete
Forrás: saját szerkesztés, a kutatásból nyert adatokat felhasználva

Összegzés és következtetés

A dolgozatom elméleti részét az alapfogalmak tisztázása mellett a társadalmi mobilitással kapcsolatos szakirodalom összegzésével kezdtem. Az intergenerációs és az intragenerációs mobilitás definiálását a reziliencia fogalmával hoztam összefüggésbe. A magyarországi vizsgálatoknál a különböző iskolafokozatokon megfogalmazott mobilitási eredményeket is alapul vettem. Tanulmányomban kérdőíves megkérdezéssel vizsgáltam a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat hallgatóinak szociokulturális háttérét, tanulási motivációját. A szakkollégiumokba felvett diákok közül azokat kérdeztem meg (71 fő), akik romaként/cigányként definiálták önmagukat. Az állami gondozott és teljesen árva hallgatókkal együtt háromnegyedük peremhelyzetű családban él. A tanulási motivációjuk háttérében leginkább a könnyebb elhelyezkedés, a jobb jövedelem és a család ösztönzése állt. Az intergenerációs mobilitás vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a szülőkhöz képest többségük kétlépcsős mobilitással fog integrálódni a társadalomba. A szülők intragenerációs mobilitás vizsgálatán belül az édesanyák hatása erőteljesebb, mint az édesapáké. Kutatásomban azt szeretném bizonyítani, hogy a többnyire mélyszegénységből érkező, kvalifikálatlan szülői, családi háttérrel rendelkező fiatalok számára milyen jelentős segítséget ad, adhat a szakkollégium. Az eredmények azt mutatják, hogy az alacsony háttérűek gyűjtőhelye a szakkollégiumi hálózat, és nem a magas státuszú roma/cigány származásúaké. Ezek alapján azt is egyértelmű, hogy a hátrányos helyzet nem jelent képességbeli különbségeket. A tőkefajta együttesét nézve, egy átlagos egyetemi polgárhoz viszonyítva, a lényeges hátrányból induló roma/cigány származású szakkollégiumi hallgatók képesek leküzdeni ezeket a hátrányokat. Ezekkel a megküzdési képességekkel rendelkező személyeket pedig, a szakirodalom reziliens személyekként azonosítja. Azt azonban fontos megjegyezni, hogy az oktatási expanzió hatására a felsőoktatásban keletkeztek úgynevezett „üres férőhelyek”, melyeket főként elsőgenerációs értelmiségi szülők gyermekei töltenek be (Róbert 2000). Az oktatás területén létrejövő mobilitási csatornák ennek ellenére hazánkban igen zártak. A korábbi kutatások egyértelműsítik, hogy a felsőoktatás széleskörűvé tétele nem járt az esélyegyenlőség lényeges javulásával. Kérdés tehát, hogy a reziliencia mennyi akadályozó tényező leküzdésére elegendő illetve, hogy a szakkollégiumi hálózat milyen utánpótlásra számíthat a jövőben. Vizsgálatom során további kérdésként merült fel bennem, hogy a kedvezőtlenebb származás milyen mértékben küzdhető le, illetve mennyivel kisebb a mobilitás esélye az előnyös helyzetűek újratermelődéséhez képest. További kutatási terveim között szerepel a miskolci hallgatók lekérdezése és egy összevont adatbázis létrehozása, ahol a kontrollcsoport és a roma/cigány származású szakkollégisták egyes azonos változók mentén közös adatbázisban szerepelhetnek. Ezáltal különböző regressziós vizsgálatokra is lehetőség nyílna úgy, hogy a függő változó a hallgatók eredményessége, és a magyarázó változó a roma származás mellett a társadalmi háttér és egyéb háttértényezők.

Bibliográfia

Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*, Osiris Kiadó, Budapest

Bukodi Erzsébet (1998): Nöttek-e az iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek?, *Századvég*, (3.évf.) 9.sz. 159-166. old.

Ceglédi Tímea (2012): Reziliens életutak, avagy A Hátrányok ellenére sikeresen kibontakozó iskolai karrier, *Szociológiai Szemle* 22(2): 85-110.

Ferge Zsuzsa (1972): *A társadalmi struktúra és az iskolarendszer közötti néhány összefüggés*, Szociológia 1. szám 10-25. old.

Forray R. Katalin (2013): Cigány diákok a felsőoktatásban. *Romológia*. 1. évf. 1. sz. 8–22.

Giddens, Anthony (2008): *Szociológia*, Osiris Kiadó, Budapest

Kertesi Gábor (2005): *A társadalom peremén. Romák a munkaerőpiacon és az iskolában*. Osiris Kiadó, Budapest.

Kertesi Gábor, Köllő János (2006b): Diplomások keresete 1992-2005 In: Fazekas Károly, Kézdi Gábor (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2006* MTA Közgazdaságtudományi Intézet Bp. 2006. 80-87.

Róbert Péter (1986): A társadalmi tényezők mérhetősége, *Társadalmi szemle*, (41.évf.) 7. sz. 84-87. old.

Róbert Péter (1987): Mobilitási és reprodukciós folyamatok a magyar társadalomban, *Valóság* 10. szám 37-47. old.

Róbert Péter (2000): Bővülő felsőoktatás: Ki jut be? *Educatio* 2000-1 79-94.old.

Róbert Péter (2001): *Társadalmi mobilitás*, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó, Budapest